

affectu innato; sic enim exclamat cap. 6, n. 16: « Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo. Qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus haberis. » Hæc tota hujusce libelli doctrina et œconomia.

3. Eandem doctrinam Bernardus passim aliis in locis inculcat, ut in sermone de Quadruplici Debito, qui est vigesimus secundus inter Diversos: nec aliam tradit in sermone quinquagesimo super Cantica, ubi duplicem distinguit charitatem, unam « in actu » in effectu. » Et « de illa quidem, quæ operis est, datam esse legem hominibus, mandatumque formatum. Nam in affectu, inquit, quis ita habeat ut mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, ista ad præmium. » Nimirum præcipitur charitas seu amor Dei ex toto corde, toto anima, tota virtute: ita ut amor sit perennis, indeficiens, perfectus, a nulla re creata retardatus et imminutus: quod non continget nisi in altera vita. Alia autem charitas in effectu eo spectat, ut omnes actiones nostras ad Deum referamus. Nam tantum abest ut charitas in effectu ex Bernardi mente amorem affectus excludat ut contra ipsum includat. Neque enim effectivum (ut vocant) amorem siccum, inanem, pure externum et Judaicum probat Bernardus, sed internum exigit cum opere conjunctum: internum quidem cum charitas et amor sit; cum opere vero, cum sit ineffectu. Hanc autem esse Bernardi eo in loco sententiam manifeste demonstrant quæ ibi sequuntur. « Non hoc dico, » ait, « ut sine affectione simus et solas moveamus manus ad opera Legi inter alia quæ scribit Apostolus, mala et gravia hominum mala, hoc quoque annumeratum, scilicet sine affectione « Qualem porro ad opera charitatis affectionem requirat, statim docet Vir sanctus, præmisso triplicem esse affectionem: primam « quam caro gignit; » secundam « quam ratio regit: » tertiam « quam condit sapientia; » tum subdit: « Igitur per secundam opera fiunt, et in ipsa charitas, sed non illa affectualis quæ sale sapientiæ condita pinguescens, magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini: sed quædam potius actualis, quæ etsi mundum dulci illo amore reficit, amore tamen ipsius amoris vehementer accendit. » Hæc est illa charitas in effectu quam a Deo præceptum dicit Bernardus, inferior quidem tertia seu beatefica quæ « primam eliminat, secundum remunerat, » ut ibidem ait: « Sic ergo dilectio alia quævis debita superans, quasi sola regnare debet in nobis; ut quidquid debetur cæteris, ibi vindicet et ex dilectione omnia faciamus, » inquit Vir sanctus sermone duodecimo in psalmum xc, n. 7. Hæc de argumento sequentis libelli.

4. Cæterum directus a Bernardo est Haimericus seu Aimericus S. R. E. cardinali et cancellario, ut præferunt manuscripti codices omnes, præter unum Colbertinum, qui « Ascelinum » habet, sed mendose, teste vel ipso Berengario, Abælardi apologistæ, qui Aimericum præfert. Scriptus est autem liber sub pontificatu Honorii II, a quo Haimericus creatus est cancellarius. Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo: « Si queritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad homilias Virginis matris, et illum quem de Diligendo Deo edidit librum. » Erat enim Haimericus Callus ex oppido Castra apud Biturigas, anno 1121 a Callisto II creatus cardinalis, ab Honorio II cancellarius sub annum 1126, mortuus anno 1141, singularis Bernardi amicus, ex aliis epistolis.

S. BERNARDI ABBATIS

DE DILIGENDO DEO

LIBER SEU TRACTATUS

AD HAIMERICUM S. R. E. CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

584 PRÆFATIO.

Viro illustri domino HAIMERICO, ecclesiæ Romanæ diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, Domino vivere, et in Domino mori.

Orationes a me, et non quæstiones poscere solebatis: et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ita conversatio: ad hoc vero (ut verum fatear) ea mihi deesse video, quæ maxime necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placet tamen fateor, quod pro carnalibus spiritualia repetisistis, si sane apud loquutionem id facere libuisset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusandi mos est,

nec facile scitur, quæ vere ex imperitia, quæve ex verecundia excusatio prodeat, si non injuncti operis obeditio probat: accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum. Ad id solum quod de diligendo Deo quæritis, respondebo quod ipse dabit. Hoc enim et sapit dulcius, et tractatur securius et auditur utilius. Reliqua diligentioribus reservate.

CAPUT I.

Quare et quomodo diligendus sit Deus.

1. Vultis ergo a me audire, quare et quomodo diligendus sit Deus? Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere (149). Estne

(149) Eadem verba habet Severi Milevitani antistitis epistola ad Augustinum, inter Augustinianas 109: Nullus nobis amandi modus imponitur, quando ipse ibi modus est sine modo amare. Bernardum hic

imitatur Joannes Saresberiensis, in Polycratici libro VII, cap. 11. Apage impudentissimum Abælardi apologistam Berengarium, qui hoc aureum dictum audet lacerare.

hoc satis? Fortassis utique, sed sapienti. Cæterum si et insipientibus debitor sum (*Rom. i, 14*); ubi sat est dictum sapienti, etiam illis gerendus mos est. Itaque propter tardiores idem profusius, quam profundius repetere non gravabor. Ob duplicem ergo causam Deum dixerim propter seipsum diligendum: sive quia nihil justius, sive quia nil fructuosius diligere potest. Duplicem siquidem parit sensum, cum quaeritur de Deo, cur diligendus sit. Dubitari namque potest quid potissimum dubitetur; utrumnam, quo suo merito Deus, aut certe que nostro sit commodo diligendus. Sane ad utrumque idem responderim; non plane aliam mihi dignam occurrere causam diligendi ipsum, præter ipsum. Et prius de merito videamus. Multum quippe meruit de nobis, qui et immeritis dedit seipsum nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum quaeritur, cum ipsum diligendi causa quaeritur, illud est principium: quia ipse prior dilexit nos. Dignus plane qui redametur, præsertim si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit. Quis enim? Nonne is cui omnis spiritus confitetur: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egres?* (*Psal. xv, 2.*) Et vera hujus charitas majestatis, quippe non quaerentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta puritas (150) exhibetur? *Cum adhuc inquit, inimici essemus, reconciliati sumus Deo* (*Rom. v, 10*). Dilexit ergo Deus, et gratis, et inimicos. Sed quantum? Quantum dicit Joannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret* (*Joan. iii, 16*: et Paulus, *Qui proprio, ait, Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum* (*Rom. viii, 32*). Ipse quoque Filius pro se, *Majorem*, inquit, *charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan. xv, 13*). Sic meruit justus ab impiis, summus ab infimis, ab infirmis omnipotens. Sed dicit aliquis: Ita quidem ab hominibus; sed ab angelis non ita. Verum est, quia necesse non fuit. Cæterum qui hominibus subvenit in tali necessitate, servavit angelos, tali necessitate: et **SSS** qui homines diligendo, tales fecit ne tales remanerent; ipse æque diligendo dedit et angelis, ne tales fierent.

CAPUT II.

Deus quantopere ab homine mereatur amari, ob bona tum corporis, tum animæ. Quomodo ea agnoscenda et habenda citra donantis injuriam.

2. Quibus hæc palam sunt, palam arbitror esse et cur Deus diligendus sit: hoc est, unde diligere meruerit. Quod si infideles hæc latent, Deo tamen in promptu est ingratos confundere super innumeris beneficiis suis, humano nimirum et usui præstitis, et sensui manifestis. Nempe quis alius administrat cibum omni vescenti, cernenti lucem, spiranti flatum? Sed stultum est velle modo enumerare quæ innumera esse non longe ante præfatus sum: satis est ad exemplum præcipua protulisse, panem, solem

A et aerem. Præcipua dico, non quia excellentiora, sed quia necessariora; sunt quippe corporis. Quærat enim homo eminentiora bona sua in ea parte sui, qua præeminet sibi, hoc est in anima quæ sunt dignitas, scientia, virtus. Dignitatem in homine liberum arbitrium dico: in quo ei nimirum datum est cæteris non solum præeminere, sed et præsidere animantibus. Scientiam vero, qua eandem in se dignitatem agnoscat, non a se tamen. Porro virtutem, qua subinde ipsum a quo est, et inquirat non segniter, et teneat fortiter cum invenerit.

3. Itaque geminum unumquodque trium horum apparet. Dignitatem siquidem demonstrat humanam non solum naturæ prærogativa, sed et potentia dominatus: quod terror hominis super cuncta animalia terræ imminere decernitur. Scientia quoque duplex erit, si hanc ipsam dignitatem, vel aliud quodque bonum in nobis, et nobis inesse, et a nobis non esse noverimus. Porro virtus et ipsa æque bifaria cognoscetur, si auctorem consequenter inquirimus, inventoque inseparabiliter inhæremus. Dignitas ergo sine scientia non prodest; illa vero etiam obest, si virtus [*al. ista*] defuerit: quod utrumque ratio declarat subjecta. Habere enim quod habere te nescias, quam gloriam habet? Porro nosse quod habeas, sed quia a te non habeas ignorare, habet gloriam, sed non apud Deum. Apud se autem gloriantur dicimur ab Apostolo. *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriari quasi non acceperis?* (*I Cor. iv, 7.*) Non ait simpliciter: *Quid gloriaris?* sed addit, *quasi non acceperis*, ut asserat reprehensibilem, non qui in habitis, sed qui tanquam in non acceptis gloriatur. Merito vana gloria nuncupatur hujusmodi, veritatis nimirum solido carens fundamento. Veram enim gloriam ab hac ita discernit; *Qui gloriatur ait, in Domino gloriatur* (*I Cor. i, 31*), hoc est in veritate. Veritas quippe Dominus est.

4. Utrumque ergo scias necesse est, et quid sis, et quod a te ipso non sis: ne aut omnino videlicet non glorieris, aut inaniter glorieris. Denique *si non cognoveris*, inquit, *te ipsam, egredere post greges sodalium tuorum* (*Cant. i, 7*). Revera ita fit. Homo factus in honore, cum honorem ipsum non intelligit, talis suæ ignorantie merito comparatur pecoribus, velut quibusdam præsentis suæ corruptionis et mortalitatis consortibus. Fit igitur ut sese non agnoscendo egregia rationis munere creatura, irrationalium gregibus aggregari incipias, dum ignara propriæ gloriæ, quæ ab intus est, conformanda foris rebus sensibilibus, sua ipsius curiositate abducitur: efficiturque una de cæteris, quod se præ cæteris nihil accepisse intelligat. Itaque valde cavenda hæc ignorantia, quæ de nobis minus nobis forte sentimus: sed non minus, imo et plus illa qua plus nobis tribuimus: quod fit, si bonum quodcumque in nobis

(150) Id est puritas charitatis non quaerentis quæ sua sunt, ut supra. Editi plerique habent *charitas*, sed *puritas* scripti.

esse et a nobis decepti putemus. At vero super utramque ignorantiam declinanda et execranda illa præsumptio est, qua sciens et prudens forte audeas de bonis non tuis tuam quærere gloriam : et quod certus **586** es a te tibi non esse, inde tamen alterius rapere non verearis honorem. Prior equidem ignorantia gloriam non habet : posterior vero habet quidem, sed non apud Deum. Cæterum hoc tertium malum quod jam scienter committitur, usurpat et contra Deum. In tantum denique ignorantia illa posteriori hæc arrogantia gravior atque periculosior apparet, quo per illam quidem Deus nescitur, per istam et contemnitur : in tantum et priori deterior ac detestabilior, ut cum per illam pecoribus, per istam et dæmonibus sociemur. Est quippe superbia et delictum maximum, uti datis tanquam innatis; et in acceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii.

5. Quamobrem cum duabus istis, dignitate atque scientia, opus est et virtute quæ utriusque fructus est, per quam ille inquiritur ac tenetur, qui omnium auctor est dator merito glorificetur de omnibus. Alioquin sciens et non faciens digna, multis vapulabit. Quare? Utique quia noluit intelligere ut bene ageret: magis autem iniquitatem meditatus est in cubili suo (*Psal.* xxv, 4, 5), dum de bonis, quæ a se non esse ex scientiæ dono certissime comperit, boni Domini gloriam servus impius captare sibi, imo et raptare molitur. Liqueat igitur et absque scientia dignitatem esse omnino iuutilem, et scientiam absque virtute damnabilem. Verum homo virtutis, cui nec damnosa scientia, nec infructuosa dignitas manet, clamat Deo et ingenue confitetur : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal.* cxiii, 9). Hoc est : Nil nobis, o Domine, de scientia, nil nobis de dignitate tribuimus ; sed tuo totum, a quo totum est, nomini deputamus.

6. Cæterum pene a proposito longe nimis digressi sumus, dum demonstrare satagimus, eos quoque qui Christum nesciunt, satis per legem naturalem ex perceptis bonis corporis animæque moneri, quatenus Deum propter Deum et ipsi diligere debeant. Nam ut breviter, quæ super hoc dicta sunt, iterentur : quis vel infidelis ignoret, suo corpori non ab alio in hac mortali vita supradicta illa necessaria ministrari, unde videlicet subsistat, unde videat, unde spiret, quam ab illo, qui dat escam omni carni (*Psal.* cxxxv, 25); qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos ? (*Matth.* v, 45). Quis item vel impius putet alium ejus, quæ in anima splendet, humanæ dignitatis auctorem, præter illum ipsum, qui in Genesi loquitur : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ? (*Gen.* i, 26.) Quis alium scientiæ largitorem existimet, nisi æque ipsum, qui docet hominem scientiam ? (*Psal.* xciii, 10.) Quis rursus munus sibi aliunde virtutis aut putet datum, aut sparet dandum, quam de manu itidem Domini virtutum ? Meretur ergo amari propter se ipsum Deus, et ab infideli : qui etsi

nesciat Christum, scit tamen seipsum. Proinde inexcusabilis est omnis etiam infidelis, sit non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata, et non ignorata rationi justitia, quia ex toto se illum diligere debeat, cui se totum debere non ignorat. Verum difficile, imo impossibile est, suis scilicet quempiam, liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo, ad Dei ex toto convertere voluntatem ; et non magis ad propriam retorquere, eaque sibi tanquam propria retinere, sicut scriptum est, *Omnes quæ sunt quærunt* (*Philipp.* ii, 21) : et item, *Proni sunt sensus et cogitationes hominis in malum* (*Gen.* viii, 21).

CAPUT III.

Christiani quantos habeant stimulos amandi Deum præ infidelibus.

7. Contra quod plane fideles norunt, quam omnino necessarium habeant Jesum, et hunc crucifixum : dum admirantes et amplexantes supereminentem scientiæ charitatem in ipso, id vel tantillum quod sunt, in tantæ dilectionis et dignationis vicem non rependere confunduntur. Facile proinde plus diligunt, qui se amplius dilectos intelligunt : cui autem minus donatum est, minus diligit. Judæus sane, sive paganus, **587** nequaquam talibus aculeis incitatur amoris, quales Ecclesia experitur, quæ ait, *Vulnerata charitate ego sum* : et rursus, *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (*Cantic.* ii, 4, 5). Cernit regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua (*Cant.* iii, 11) ; cernit Unicum Patris, crucem sibi bajulantem ; cernit cæsum et consputum Dominum majestatis ; cernit auctorem vitæ et gloriæ confixum clavis, percussum lancea, opprobriis saturatum, tandem illam dilectam animam suam ponere pro amicis suis. Cernit hæc, et suam magis ipsius animam gladius amoris transverberat, et dicit : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Hæc sunt quippe mala punica, quæ in hortum introducta dilecti sponsa carpit ex ligno vitæ, a cœlesti pane proprium mutuata saporis, colorem a sanguine Christi. Videt deinde mortem mortuam, et mortis auctorem triumphatum. Videt de inferis ad terras, de terris ad superos captivam duci captivitatem, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum (*Philipp.* ii, 10). Advertit terram, quæ spinas et tribulos sub antiquo maledicto produxerat, ad novæ benedictionis gratiam innovatam refluuisse. Et in his omnibus, illius recordata versiculi, *Et refluisset caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei* (*Psal.* xxvii, 7) ; passionis malis, quæ de arbore tulerat crucis, cupit vigere [*al.* jungere] et de floribus resurrectionis, quorum præsertim fragrantia sponsum ad se crebrius revisendam invitet...

8. Denique ait : *Ecce tu pulcher es, dilecte mi et decorus ; lectulus noster floridus* (*Cantic.* i, 15). Quæ lectulum monstrat, satis quid desideret aperit :

et cum floridum nuntiat, satis indicat, unde quod desiderat obtinere præsumat. Non enim de suis meritis, sed de floribus agri, cui benedixit Deus. Delectatur floribus, Christus, qui in Nazareth et concipi voluit, et nutrir. Gaudet sponsus cœlestis talibus odoramentis, et cordis thalamum frequenter libenterque ingreditur, quod istiusmodi refertum fructibus, flovis respersum invenerit. Ubi suæ videlicet aut passionis gratiam, aut resurrectionis gloriam sedula inspicit cogitatione versari, ibi profecto adest sedulus, adest libens. Monumenta siquidem Passionis, fructus agnosce quasi anni præteriti, omnium utique retro temporum sub peccati mortisque imperio decursorum, tandem in plenitudine temporis, apparentes. Porro autem Resurrectionis insignia, novos adverte flores sequentis temporis, in novam sub gratia revirescentis æstatem, quorum fructum generalis futura resurrectio infine parturiet sine fine mansurum. *Jam, inquit, hiems transit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra (Cant. II, 11, 12) : æstivum tempus advenisse cum illo significans, qui de mortis gelu in vernalem quamdam novæ vitæ temperiem resolutus, Ecce, ait, nova facio omnia (Apoc. XXI, 5) : cujus caro seminata est in morte, refluoruit in resurrectione; ad cuius mox odorem in campo convallis nostræ revirescunt arida, recalescunt frigida, mortua reviviscunt.*

9. Horum ergo novitate florum ac fructuum, et pulchritudine [*al. plenitudine*] agri suavissimum spiritus odorem, ipse quoque Pater in Filio innovante omnia delectatur, ita ut dicat : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. XXVII, 27)*. Bene pleni, de cujus plenitudine omnes accepimus. Sponsa tamen familiaris ex eo sibi, cum vult, flores legit, et carpit poma, quibus propriæ aspergat intima conscientiæ, et intranti sponso cordis lectulus suave redoleat. Oportet enim nos, si crebrum volumus habere hospitem Christum, corda nostra semper habere munita fidelibus testimoniis, tam de misericordia scilicet morientis, quam de potentia resurgentis; quomodo David aiebat : *Duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia (Psal. LXI, 12, 13)*. Siquidem utriusque rei testimonia credibilia facta sunt nimis; Christo utique moriente propter delicta nostra, et resurgente propter justificationem nostram, et ascendente ad protectionem nostram, et mittente Spiritum ad consolationem nostram et quandoque redituro ad consummationem nostram. Nempe in morte misericordiam, potentiam in resurrectione, utramque in singulis exhibuit reliquorum.

§§§ 10. Hæc mala, hi flores, quibus sponsa se interim stipari postulat et fulciri, credo sentiens facile vim in se amoris posse tepescere et languescere quodammodo, si non talibus jugiter foveatur incentivis, donec introducta quandoque in cubiculum, diu cupitis excipiatur amplexibus, et dicat : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexata est me (Cantic. II, 6)*. Sentiet quippe tunc et probabit uni

versa dilectionis testimonia, quæ in priori adventu, tanquam de sinistra dilecti, acceperat, præ multitudine dulcedinis amplexantis dexteræ contemnenda, et omnino jam quasi subtus habenda. Sentiet quod audierat : *Caro non prodest quidquam; spiritus est qui vivificat (Joan VI, 64)*. Probabit quod legerat : *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum*. Quod vero sequitur, *Memoria mea in generatione sæculorum (Eccli. XXIV, 27, 28)*; hoc dicit, quia quamdiu stare præsens cornitur sæculum, in quo generatio advenit, et generatio præterit, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de præsentia pleno refectio indulgetur. Unde scriptum est, *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt*; haud dubium, quin hi, quos paulo superius dixerat, *Generatio et generatio laudabit opera tua (Psal. CXLIV, 7, 4)*. Memoria ergo in generatione sæculorum, præsentia in regno cœlorum. Ex ista glorificatur jam assumpta electio : de illa interim peregrinans generatio consolatur.

CAPUT IV.

Quinam ex Dei recordatione consolationem capiant : quive magis ad ejus amorem idonei.

11. Sed interest, quænam generatio ex Dei capiat recordatione solamen. Non enim generatio prava et exasperans, cui dicitur, *Væ vobis divites qui habetis consolationem vestram (Luc. VI, 24)*; sed quæ dicere veraciter potest, *Renuit consolari anima mea*. Huic plane et credimus, si secuta adjecerit : *Memor fui Dei, et delectatus sum (Psal. LXXVI, 3, 4)*, Justum quippe est, ut quos præsentia non delectant, præsto eis sit memoria futurorum : et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet æternitatis. Et hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium non quæ sua sunt, sed faciem Dei Jacob (*Psal. XXIII, 6*). Dei ergo quærentibus et suspirantibus præsentiam, præsto interim et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed qua magis esurient unde satientur. Hoc ipsum de se cibus ipse testatur, ita dicens, *Qui edit me, adhuc esuriet (Eccli. XXVI, 29)* : et qui eo cibatus est, *Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua (Psal. XVI, 15)*. Beati tamen jam nunc qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam quandoque ipsi, et non alii, saturabuntur (*Matth. V, 6*). *Væ tibi, generatio prava atque perversa! væ tibi popule stulte et insipiens, qui et memoriam fastidis, et præsentiam expavescis! Merito quidem : nec modo enim liberari vis de laqueo, venantium, siquidem qui volunt divites fieri in hoc sæculo, incidunt in laqueum diaboli (I Tim. VI, 9) ; nec tunc a verbo aspero poteris liberari. O verbum asperum, o sermo durus! Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. XXV, 41)*. Durior plane atque asperior illo, qui quotidie nobis de memoria passionis in Ecclesia replicatur : *Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam*. Hoc est, qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua quæ sunt super terram, habet vitam æternam : hoc est,

si compatimini, et conregnabitis. Et tamen plerique ab hac voce resilientes et abeuntes hodieque retrorsum, respondent non verbo, sed facto: *Durus est hic sermo; quis potest eum audire?* (Joan. vi, 55, 61.) Itaque generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus (Psal. LXXVII, 8), sed magis sperans in incerto divitiarum, verbum modo crucis audire gravatur, ac memoriam passionis sibi judicat onerosam. Verum qualiter verbi illius pondus in præsentia sustinebit: *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus?* Super quem profecto ceciderit lapis iste, conteret eum. At vero generatio rectorum benedicetur (Psal. CXI, 2); qui utique cum Apostolo, sive **589** absentes, sive præsentem, contendunt placere Deo (II Cor. v, 9). Denique audient, *Venite, benedicti, Patris mei* (Matth. XXV, 34), etc. Tunc illa quæ non direxit cor suum, sero quidem experietur, quam in illius comparatione doloris jugum Christi suave, et onus leve fuerit, qui tanquam gravi et aspero duram cervicem superbe subduxit. Non potestis, o miseri servi mammonæ, simul gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, et sperare in pecuniæ thesauris; post aurum abire, et probare quam suavis est Dominus. Proinde quem suavem in memoria non sentitis, asperum procul dubio in præsentia sentietis.

12. Cæterum fidelis anima et suspirat præsentiam inhianter, et in memoria requiescit suaviter; et donec idonea sit revelata facie speculari gloriam Domini, crucis ignominia gloriatur. Sic profecto, sic sponsa et columba Christi pausa; sibi interim, et dormit inter medios clericos, sortita jam in præsentiarum de memoria abundantie suavitate tuæ, Domine Jesu, pennas deargentatas, innocentie videlicet pudicitieque candorem; et sperans insuper adimpleri lætitia cum vultu tuo, ubi etiam fiant posteriora dorsi ejus in pallore auri (Psal. LXVII, 14): quando in splendoribus sanctorum introducta cum gaudio, sapientie plenius fuerit illustrata fulgoribus Merito proinde jam nunc gloriatur, et dicit, *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (Cantic. II, 6): in læva reputans recordationem illius charitatis, qua nulla major est, quod animam suam posuit pro amicis suis; in dextera vero beatam visionem, quam promisit amicis suis, et gaudium de præsentia majestatis. Merito illa Dei et deifica visio, illa divinæ præsentie inæstimabilis delectatio in dextera deputatur, de qua et delectabiliter canitur: *Delectationes in dextera tua usque in finem* (Psal. XV, 11). Merito in læva admirabilis illa memorata et semper memoranda dilectio collocatur, quod donec transeat iniquitas, super eam sponsa recumbat et requiescat.

13. Merito ergo læva sponsi sub capite sponsæ, super quam videlicet caput suum reclinata sustentet, hoc est mentis suæ intentionem, ne inclinetur et incurvetur in carnalia et sæcularia desideria: quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam: et

deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. IX, 15). Quid namque aliud faciat considerata tanta et tam indebita miseratio, tam gratuita et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo? quid, inquam, hæc omnia faciant diligenter considerata, nisi ut considerantis animum, ab omni penitus pravo vindicatum amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, facantque præ se contemnere quidquid nisi in contemptu horum appeti non potest? Nimirum proinde in odore unguentorum horum sponsa currit alacriter, amat ardentem; et parum sibi amare sic amata videtur, etiam cum se totam in amore perstrinxerit. Nec immerito. Quid magnum enim tanto et tanti repensatur amori, si pulvis exiguus totum se ad redamandum collegerit, quem illa nimirum Majestas in amore præveniens, tota in opus salutis ejus intenta conspicitur? Denique sic Deus dilexit mundum ut Unigenitum daret (Joan. III, 16); haud dubium quin de Patre dicat. Item, *Tradidit in mortem animam suam* (Isai. LIII, 12): nec dubium quod de Filio loquatur. Ait et de Spiritu sancto: *Spiritu Paracletus quem mittit Pater in nomine meo ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis* (Joan. XIV, 26). Amat ergo Deus, et ex se toto amat, quia tota Trinitas amat: si tamen totum dici potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici.

CAPUT V.

C *Christiano quantum incumbat debitum amoris.*

14. Intuens ergo hæc, credo, satis agnoscit quare Deus diligendus sit, hoc est, unde diligere mereatur. Cæterum infidelis non habens Filium, nec Patrem proinde habet, nec Spiritum sanctum. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (Joan. V, 23); **590** sed nec Spiritum sanctum quem misit ille. Is itaque mirum non est, si quem minus agnoscit, minus et diligit. Attamen et ipse totum ei sese debere non ignorat, quem sui totius non ignorat auctorem. Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem; sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, æternam conservatorem, ditatorem, glorificatorem? sicut scriptum est, *Copiosa apud eum redemptio* (Psal. CXXXIX, 7): et item, *Introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa* (Hebr. IX, 12): et de conservatione, *Non relinquet sanctos suos; in æternum conservabuntur* (Psal. XXXVI, 28): et de locupletatione, *Mensuram bonam et confertam et cogitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum* (Luc. VI, 38): et rursum, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I Cor. II, 9): et de glorificatione, *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ* (Philipp. III, 20, 21): et illud, *Non sunt condignæ passionibus hujus*

temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18) : et iterum, id quod in præsentibus et momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus quæ videntur, sed quæ non videntur (II Cor. IV, 17, 18).

15, Quid retribuam Domine pro omnibus his? Illum ratio urget et justitia naturalis totum se tradere illi, a quo se totum habet, et ex se toto debere diligere. Mihi profecto fides tanto plus indicit amandum, quanto et eum me ipso pluris æstimandum intelligo: quippe qui illum non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Denique nondum tempus fidei advenerat, nondum innotuerat in carne Deus, obierat in cruce, prodierat de sepulcro, redierat ad Patrem: nondum, inquam, commendaverat in nobis suam multam dilectionem, illam de qua jam multa locuti sumus, cum jam mandatum est homini diligere Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua (*Deut. VI, 5*), id est ex omni quod est, quod scit, quod potest. Nec tamen injustus Deus, suum sibi vindicans opus et dona. Ut quid enim non amaret opus artificem, cum haberet unde id posset? Et cur non quantum omnino posset, cum nihil omnino nisi ejus munere posset? Ad hæc, quod de nihilo, quod gratis, quod in hac dignitate conditum est; et debitum dilectionis manifestius facit, et exactum justiore ostendit. Cæterum quantum putamus adjectum beneficii, cum homines et jumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus? (*Psal. XXXV, 7, 8*.) Nos dico, qui mutavimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fenum (*Psal. CV, 20*), peccando comparati jumentis insipientibus (*Psal. XLVIII, 13*). Quod si totum me debeo pro me facto, quid addam jam et pro reffecto et reffecto hoc modo? Nec enim tam facile reffectus, quam factus: siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptum est, *Dixit et facta sunt* (*Psal. CXLVIII, 5*). At vero qui me tantum et semel dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? (*Psal. CXV, 12*.) In primo opere me mihi dedit; in secundo, se: et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, et redditus, me pro me debeo, et his debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?

CAPUT VI.

Brevis anacephalæosis et summa prædictorum.

16. Hic primum vide, quo modo, imò quam sine modo a nobis Deus amari meruerit; qui (ut paucis quod dictum est repetam) prior ipse dilexit nos, tantus, et tantum, et gratis tantillos, et tales. En quod in principio dixisse me memini, modum esse diligendi Deum, sine modo diligere. Denique cum dicto quæ tendit in Deum, tendat in immensum,

tendat in infinitum (nam et infinitus Deus est et immensus): quisnam, **591**, quæso, debeat finis esse nostri, vel modus amoris? Quid quod amor ipse noster non jam gratuitus impenditur, sed rependitur debitus? Amat ergo immensitas, amat æternitas, amat supereminens scientiæ charitas; amat Deus. ejus magnitudinis non est finis (*Psal. CXLIV, 3*), cujus sapientiæ non est numen (*Psal. CXLVI, 5*) cujus pax exsuperat omnem intellectum (*Philipp. IV, 7*): et vicem rependimus cum mensura? Diligam te, Domine, fortitudo meo, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (*Psal. XVII, 2, 3*): et meum denique quidquid optabile atque amabile dici potest. Deus meus, adjutor meus diligam te pro dono tuo, et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo: qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis: nunquam tamen prout dignus haberis. Imperfectum meum viderunt oculi tui; sed tamen in libro tuo amnes scribentur (*Psal. CXXXVIII, 16*), qui quod possunt faciunt, etsi quod debent non possunt. Satis, quantum reor, apparet, et quonam modo Deus diligendus sit, et quo merito suo. Quo, inquam, merito suo: nam quanto, cui sane appareat? quis dicat? quis sapiat?

CAPUT VII.

Non sine fructu et præmio diligere Deum; et terrenis non satiari humani cordis appetitum

17. Nunc quo nostro commodo diligendus sit, videamus. Sed quantum est et in hoc videre nostrum ad id quod est? Nec tamen quod videtur tacendum est, etsi non omnino videtur ut est. Superius, cum propositum esset, quare, et quomodo diligendus sit Deus, duplicem dixi parere intellectum id quod quæritur, Quare: ut, aut quo suo merito, aut quo nostro commodo diligendus sit, utrumlibet quæri posse perinde videatur. Dicto proinde de merito Dei, non prout dignum ei, sed prout datum est mihi; superest ut de præmio, quod item dabitur, dicam. Non enim sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est: quippe non quærit quæ sua sunt (*I Cor. XIII, 5*). Affectus est, non contractus: nec acquiritur pacto, nec acquirit. Sponte afficit, et spontaneum facit. Verus amor seipso contentus est. Habet præmium, sed id quod amat. Nam quidquid propter aliud amare videaris, id plane amas, quo amoris finis pertendit, non per quod tendit. Paulus non evangelizat ut comedat, sed comedit ut evangelizet: eo quod amet, non cibum, sed Evangelium (*I Cor. IX, 18*). Verus amor præmium non requirit, sed meretur. Præmium sane necdum amanti proponitur, amanti debetur, perseveranti redditur. Denique in rebus inferioribus suadendis, invitos promissis vel præmiis invitamus, et non spontaneos. Quis enim munerandum hominem putet, ut faciat

quod et sponte cupit? Nemo, verbi causa, con-
ducit aut esurientem ut comedat, aut sitientem ut bi-
bat, aut certe matrem ut parvulum allactet filium
uteri sui. An vero quis putet prece vel pretio quem-
piam commonendum suam ipsius vel sepire vineam,
vel arborem circumfodere, vel structuram propriæ
domus erigere? Quanto magis Deum amans anima,
aliud præter Deum sui amoris præmium non requi-
rit? Aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum
diligit.

18. Inest omni utenti ratione naturaliter pro sua
semper æstimatione atque intentione appetere po-
tiora, et nulla re esse contentum, cui quod deest,
judicet præferendum. Nam et qui, verbi gratia,
uxorem habet speciosam, petulanti oculo vel animo
respicit pulchriorem: et qui veste pretiosa indutus
est, pretiosiores affectat, et possidens multas divi-
tias, invidet ditiori. Videas jam multis prædiis et
possessionibus ampliatis, adhuc tamen in dies agrum
agro copulare, atque infinita cupiditate dilatare ter-
minos suos. Videas et qui in regalibus domibus,
amplisque habitant palatiis, nihilominus quotidie
conjugere domum ad domum, et inquieta **599**
curiositate ædificare, diruere, mutare quadrata ro-
tundis. Quid homines sublimatos honoribus? annon
insatiabili ambitione magis ac magis totis viribus
conari ad altiora videmus? Et horum omnium id-
circo non est finis, quia nil in eis sumum singula-
riter reperitur vel optimum. Et quid mirum si infe-
rioribus et deterioribus contentus non sit, qui citra
summum vel optimum quiescere non potest? Sed
hoc stultum et extremæ dementiæ est, ea semper
appetere, quæ nunquam, non dico satient, sed nec
temperant appetitum: dum quidquid talium habue-
ris, nihilominus non habita concupiscas, et ad
quæque defuerint, semper inquietus anheles. Ita
enim fit ut per varia et fallacia mundi oblectamenta
vagabundus animus inani labore discurrens fatigetur
non satiatur: dum quidquid famelicus inglutierit,
parum reputet ad id quod superest devorandum,
semperque non minus anxia cupiat quæ desunt,
quam quæ adsunt læte possideat. Quis enim obtineat
universa? Quanquam et modicum id quod quisque
cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus
quidem non sit quando cum dolore amittat, certus
autem quod quandoque amittat. Sic directo tramite
voluntas perversa contendit [al. cum tendit] ad opti-
mum, festinat ad id unde possit impleri. Imo vero
his anfractibus ludit secum vanitas, mentitur ini-
quitas sibi. Si ita vis adimplere quod vis, hoc est,
si illud apprehendere vis, quo apprehenso nil jam
amplius velis, quid tentare opus est et cætera
Curris per devia, et longe ante morieris, quam hoc
circuitu pervenias ad optatum.

19. Hoc ergo in circuitu impii ambulant, natura-
liter appetentes unde finiant appetitum, et insi-
pienter respicientes unde propinquent fini: fini dico
non consumptioni, sed consummationi. Quamobrem
non beato fine consummari, sed consumi vacuo la-

A bore accelerant, qui rerum magis specie, quam au-
ctore delectati, prius universa percurrere, et de
singulis cupiunt experiri, quam ad ipsum eurent
universitatis Dominum pervenire. Et quidem per-
venirent, si quandoque voti compotes effici possent,
ut omnia scilicet, præter omnium principium, unus
aliquis obtineret. Ea namque suæ cupiditatis lege,
qua in rebus cæteris non habita præ habitis esurire,
et pro non habitis habita fasidire solebat; mox
omnibus quæ in cælo, et quæ in terra sunt obtentis
et contemptis, tandem ad ipsum procul dubio cur-
reret, qui solus deesset omnium Deus. Porro ibi
quiesceret: quia sicut citra nulla revocat quies;
sic nulla ultra jam inquietudo sollicitat. Diceret pro
certo: *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Diceret,
B *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super
terram?* et item, *Deus cordis mei, et pars mea Deus
in æternum (Psal. LXXII, 28, 25, 26).* Sic ergo (ut
dictum est) ad id quod optimum est, quivis cupidus
perveniret, si quidem ante, quod citra cupit, asse-
qui posset.

20. Verum quoniam id omnino impossibile præ-
struit et vita brevior, et virtus infirmior et consors
numerosior; longo profecto itinere et casso labore,
desudant, qui dum quæcunque desiderant attingere
volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt per-
tingere finem. Et utinam attingere universa animo,
et non experimento vellent! Hoc enim facile pos-
sent, et non incassum. Nam et animus sensu qui-
dem carnali tanto velocior, quanto et perspicacior,
ad hoc datus est, ut illum ad omnia præveniat; ni-
hilque audeat contingere sensus, quod animus præ-
currens ante utile non probaverit. Hinc enim arbi-
tror dictum, *Omnia probate, quod bonum est tenete*
(I Tess. v, 21); ut videlicet ille huic provideat,
nec is suum votum, nisi ad illius iudicium consequatur.
Alioquin non ascendes in montem Domini, nec
stabis in loco sancto ejus, pro eo quod in vano acce-
peris animam tuam (*Psal. XXIII, 3, 4*), hoc est ani-
mam rationalem: dum instar pecoris sensum se-
queris, ratione quidem otiosa, et non resistente in
aliquo. Quorum itaque ratio non prævenit gressus,
currunt, sed extra viam: ac proinde Apostoli spreto
consilio, non sis currunt ut apprehendant (*I Cor.*
C *XI, 24*). Quando etenim apprehendant, quem **598**
apprehendere nisi post omnia nolunt? Distortum
iter, et circuitus infinitus, cuncta, primitus atten-
tare velle.

21. Justus autem non ita. Audiens nempe vitupe-
rationem multorum commorantium in circuitu (multi
enim sunt viam latam pergentes, quæ ducit ad mor-
tem), ipse sibi regiam eligit viam, non declinans ad
dexteram vel ad sinistram. Denique attestante pro-
pheta, *Semita justis recta est, rectis callis justis ad
ambulandum (Isai. XXVI, 7).* Hi sunt, qui salubri
compendio cauti sunt molestum hunc et infructuo-
sum vitare circuitum, verbum abbreviatum et ab-
brevians eligentes, non cupere quæcunque vident,

sed vendere magis quæ possident, et dare pauperibus. Beati plane pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum (*Matth.* v, 3). Omnes quidem currunt (*I Cor.* ix, 24); sed inter currentes discernitur. Denique novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (*Psal.* i, 6). Ideo autem melius est modicum justo super divitias peccatorum multas (*Psal.* xxxvi, 16), quoniam quidem, ut Sapiens loquitur et insipiens experitur, *qui diligit pecuniam, non saturabitur pecunia* (*Eccle.* v, 9): *qui autem esuriunt et sitiunt justitiam, ipsi saturabuntur* (*Matth.* v, 6). Justitia siquidem ratione utentis spiritus cibus est vitalis et naturalis: pecunia vero sic non minuit animi famem, quomodo nec corporis ventus. Denique si famelicum hominem apertis faucibus vento, inflatis haurire buccis aerem cernas, quo quasi consulat fami, nonne credas insanire? Sic non minoris insanie est, si spiritum rationalem rebus-putes quibuscunque corporalibus non magis inflari, quam satiari. Quid namque de corporibus ad spiritus? Nec illa sane spiritualibus, nec isti e regione refici corporalibus queunt. Benedic, anima mea, Domino, qui replet in bonis desiderium tuum (*Psal.* cii, 1, 5). Replet in bonis, excitat ad bonum, tenet in bono: prævenit, sustinet, implet. Ipse facit ut desideres; ipse est quod desideras.

22. Dixi supra: Causa diligendi Deum, Deus est. Verum dixi: nam et efficiens, et finalis. Ipse dat occasionem, ipse erat affectionem, desiderium ipse consummat. Ipse fecit, vel potius factus est ut amaretur: ipse speratur, amandus felicius, ne in vacuum sit amatus. Ejus amor nostrum et præparat, et remunerat. Præcedit benignior, rependitur justior, expectatur suavior. Dives est omnibus qui invocant eum: nec tamen habet quidquam se ipso melius. Se dedit in meritum, se servat in præmium, se apponit in refectione animarum, sanctarum, se in redemptione distrahit captivarum. Bonus es, Domine, animæ quærenti ne (*Thren.* iii, 25): quid ergo inventi? Sed enim in hoc est mirum, quod nemo te quærere valet, nisi qui prius invenerit. Vis igitur inveniri, ut quæraris, quæri ut inveniaris. Potes quidem quæri et inveniri, non tamen præveniri. Nam etsi dicimus, *Mane oratio mea præveniet te* (*Psal.* lxxxvii, 14); non dubium tamen quod tepida sit omnis oratio, quam non prævenit inspiratio. Dicendum jam unde inchoet amor noster, quoniam ubi consummetur, dictum est.

CAPUT VIII.

De primo gradu amoris quo diligit homo se propter se.

23. Amor est affectio naturalis una de quatuor (150*). Notæ sunt: non opus est nominare. Quod ergo naturale est, justum quidem foret primo omnium auctori deservire naturæ. Unde et dictum est primum et maximum mandatum: *Diliges Dominum*

(150*) Bernardus passim cum antiquis, etiam pro anis, quatuor tantum principes affectiones agnoscit:

A *Deum tuum* (*Matth.* xxii, 37), etc. Sed quoniam natura fragilior atque infirmior est, ipsi primum impetrante necessitate compellitur inservire. Et est amor carnalis, quo ante omnia homo diligit se ipsum propter se ipsum, sicut scriptum est: *Prius quod animale, deinde quod spirituale* (*I Cor.* xv, 46). Nec præcepto indicitur, sed naturæ inseritur: quis nempe carnem suam odio habuit? (*Ephes.* v, 29.) At vero, si cœperit amor idem, ut assolet, proclivior esse, sive profusior, et necessitatis alveo minime contentus, compos etiam voluptatis exundans latius visus fueris occupare; statim superfluitas obviantem mandato cohibetur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (*Matth.* xxii, 39). Justissime quidem, ut consors naturæ non sit exsors et gratiæ, illius præsertim gratiæ, quæ naturæ insita est. Quod si gravatur homo fraternis, non dico necessitatibus subvenire, sed voluptatibus deservire; castiget ipse suas, si non vult esse transgressor. Quantum vult, sibi indulgeat; dum æque et proximo tantumdem meminerit exhibendum. Frenum tibi temperantiæ imponitur, o homo, ex lege vitæ et disciplinæ, ne post concupiscentias tuas eas, et pereas, ne de bonis naturæ hostis servias animæ, hoc est libidini. Quam justius atque honestius comunicas illa consorti, id est proximo quam hosti? Et quidem si ex Sapientis consilio a voluptatibus tuis averteris (*Eccli.* xviii, 30), et juxta doctrinam Apostoli victu vestituque contentus (*I Tim.* vi, 8), paulisper suspendere non gravaris amorem tuum a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam (*I Petr.* ii, 11); sans quod subtrahis hosti animæ tuæ, consorti naturæ puto non gravaberis impertiri. Tunc amor tuus et temperans erit, et justus, si quod propriis subtrahitur voluptatibus, fratris necessitatibus non negetur. Sic amor carnalis efficitur et socialis, cum in commune protrahitur.

B 24. Si autem dum comunicas proximo, forte tibi defuerint etiam, necessaria, quid facies? Quid enim, nisi ut cum omni fiducia postules ab eo quis dat omnibus affluenter, et non impropere (*Jacobi* i, 5); qui aperit manum suam, et implet omne animal benedictione? (*Psal.* cxliv, 16.) Dubium siquidem non est, quod adsit libenter in necessariis, qui plerisque et in superfluis non deest. Denique ait: *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (*Luc.* xii, 31.) Sponte daturum se pollicetur necessaria, superflua restringenti, et proximum diligenti. Hoc quippe est primum quærere regnum Dei, et adversus peccati implorare tyrannidem pudicitie potius ac sobrietatis subire jugum, quam regnare peccatam in tuo mortali corpore patiaris. Porro autem et hoc justitiæ est, cum quo tibi est natura communis, naturæ quoque cum eo munus non habere divisum.

C 25. Ut tamen perfecta justitia sit diligere proxi-

amorem, timorem, gaudium et tristitiam, ut sermone 2 in Capite jejunii, num. 3, et alibi passim.

mum, Deum in causa haberi necesse est. Alioquin proximum pure diligere quomodo potest, qui in Deo non diligit? Porro in Deo diligere non potest, qui Deum non diligit. Oportet ergo Deum diligi prius, ut in Deo diligi possit et proximus. Facit ergo etiam se diligi Deum, qui et cætera bona facit. Facit autem sic. Qui naturam condidit, ipse et protegit. Nam et ita condita fuit, ut habeat jugiter necessarium protectorem, quem habuit et conditorem: quæ nisi per ipsum non valuit esse, nec sine ipso valeat omnino subsistere. Quod ne sane de se creatura ignoret, ac proinde sibi (quod absit) superbe arroget beneficia creatoris, vult hominem idem conditor alto quidem salubrique consilio tribulationibus exerceri: ut cum defecerit homo, et subvenerit Deus, dum homo liberatur a Deo, Deus ab homine, ut dignum est, honoretur. Hoc enim dicit: *Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me* (Psal. XLIX, 15). Fit itaque hoc tali modo, ut homo animalis et carnalis, qui præter se neminem diligere noverat, etiam Deum vel propter se amare incipiat, quod in ipso nimirum, ut sæpe expertus est, omnia possit, quæ posse tamen prosit; et sine ipso possit nihil.

CAPUT IX.

De secundo et tertio gradu amoris.

26. Amat ergo jam Deum, sed propter se interim adhuc, non propter ipsum. Est tamen quædam prudentia scire quid ex te, quid ex Dei adjutorio possis, et ipsi servare te infensum [*id est inoffensum*], qui te tibi servat illæsum. At si frequens ingrueat tribulatio, ob quam et frequens ad Deum conversio fiat, et a Deo æque frequens liberatio consequatur; nonne, esti 595 fuerit ferreum pectus, vel cor lapideum toties liberati, emolliri necesse est ad gratiam liberantis, quatenus Deum homo diligit, non propter se tantum, sed et propter ipsum? Ex occasione quippe frequentium necessitatum crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari quam suavis est Dominus. Ita fit ut ad diligendum pure Deum plus jam ipsius gustata alliciat suavitas, quam urgeat nostra necessitas; ita ut exemplo Samaritanorum, dicentium mulieri quæ adesse Dominum nuntiaverat, *Jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus quia ipse est vere Salvator mundi* (Joan. IV, 42); ita, inquam, et nos illorum exemplo carnem nostram alloquentes, dicamus merito: Jam non propter tuam necessitatem Deum diligimus; ipsi enim gustavimus et scimus quoniam suavis est Dominus. Est enim carnis quædam loquela necessitas et beneficia quæ experiendo probat, gestiendo [*al. gustando*] renuntiat. Itaque sic affecto, jam de diligendo proximo implere mandatum, non erit difficile. Amat quippe veraciter Deum, ac per hoc quæ Dei sunt. Amat caste, et casto non gravatur obedire mandato, castificans magis cor suum, ut scriptum est, in obedientia charitatis (I Petr. I, 22). Amat juste, et mandatum justum

libenter amplectitur. Amor iste merito gratus, quia gratuitus. Castus est, quia non impenditur verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Justus est, quoniam qualis suscipitur, talis et redditur. Qui enim sic amat, haud secus profecto, quam amatus est, amat; quærens et ipse vicissim; non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, quemadmodum ille nostra, vel potius nos, et non sua quæsit. Sic amat qui dicit: *Confitemini Domino quoniam bonus* (Psal. cxvii, 1). Qui Domino confitetur, non quoniam sibi bonus est, sed quoniam bonus est; hic vere diligit Deum propter Deum, et non propter seipsum. Non sic amat de quo dicitur: *Confitebitur tibi cum benefeceris ei* (Psal. XLVIII, 19). Iste est tertius amoris gradus, quo jam propter se ipsum Deus diligitur.

CAPUT X.

De quarto gradu amoris cum nec seipsum diligit homo nisi propter Deum.

27. Felix qui meruit ad quartum usque pertinere, quatenus nec seipsum diligit homo nisi propter Deum. Justitia tua, Deus, sicut montes Dei (Psal. xxxv, 7). Amor iste mons est, et mons Dei excelsus. Revera mons coagulatus, mons pingulis (Psal. LXVII, 16). Quis ascendet in montem Domini (Psal. xxiii, 3). Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam? (Psal. LIV, 7.) Factus est in pace locus iste, et habitatio hæc in Sion (Psal. LXXV, 3). Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est! (Psal. cxix, 5.) Caro et sanguis, vas luteum, terrena inhabitatio quando capit hoc? quando hujuscemodi experitur affectum, ut divino debriatus amore animus, oblitus sui, factusque sibi ipsi tanquam vas perditum, totus pergat in Deum, et adhærens Deo unus cum eo spiritus fiat (I Cor. vi, 17), et dicat: *Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum?* (Psal. LXXII, 26.) Beatum dixerim et sanctum, cui tale aliquid in hac mortali vita raro interdum, aut vel semel, et hoc ipsum raptim, atque unius vix momenti spatio experiri donatum est. Te enim quodammodo perdere, tanquam qui non sis, et omnino non sentire teipsum et a teipso exinaniri, et pene annullari, cælestis est conversationis, non humanæ affectionis. Et si quidem e mortalibus quispiam ad illud raptim interdum (ut dictum est) et ad momentum admittitur, subito invidet sæculum nequam, perturbat diei malitia, corpus mortis aggravat, sollicitat carnis necessitas, defectus corruptionis non sustinet, quodque his violentius est, fraterna revocat charitas. Heu! redire in se, recipere in sua compellitur, et miserabiliter exclamare, *Domine, vim patior responde pro me* (Isa. xxxviii, 14): et illud, *Infelix ego homo, quis 596 me liberabit de coropre mortis hujus?* (Rom. vii, 24.)

28. Quoniam tamen Scriptura loquitur, Deum omnia fecisse propter semetipsum; erit profecto ut factura sese quandoque conformet et concordet Auctori. Oportet proinde in eundem nos affectum quandocunque transire: ut quomodo Deus omnia

esse voluit propter semetipsum, sic nos quoque nec nosipsos, nec aliud aliquid fuisse, vel esse velimus, nisi æque propter ipsum, ob solam videlicet ipsius voluntatem, non nostram voluptatem. Delectabitur ane non tam nostra, vel sopita necessitas, vel sortita felicitas, quam quod ejus in nobis, et de nobis voluntas adimpleta videbitur: quod et quotidie postalamus in oratione cum dicimus, *Fiat voluntas tua, sicut in cælo, et in terra* (Matth. vi, 10). O amor sanctus et castus! o dulcis et suavis affectio! o pura et defæcata intentio voluntatis! eo certe defæcior et purior, quo in ea de proprio nil jam admistum relinquitur: eo suavior et dulcior, quo totum divinum est quod sentitur. Sic affici, deificari est. Quomodo stilla aquæ modica, multo infusa vino, deficere a se tota videtur, num et saporem vini induit et colorem; et quomodo ferrum ignitum et candens, igni simillimum fit, pristina propriaque forma exutum; et quomodo solis luce perfusus aer in eandem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur: sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit a semetipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, si in homine de homine quidquam supererit? Manebit quidem substantia, sed in alia forma, alia gloria, aliaque potentia, Quando hoc erit? quis hoc videbit? quis possidebit? Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei? (Psal. xli, 3.) Domine Deus

(151) De præcepto dilectionis, quo jubemur Deum ex toto corde diligere, agit, atque non posse ab homine mortali, seu in statu vitæ præsentis impleri, scilicet perfecte. Idem asserit Serm. 50 in Cant. Similia habet S. Augustinus variis locis lib., i De doct. Christ., cap. 22, lib. De perfect. justit., cap. 8, ubi in plenitudine charitatis vitæ futuræ hoc præceptum implendum ait. *Nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, vel quod continendo frenetur, non omnimodo ex tota anima diligitur Deus.* Et iterum. *Cur ergo homini non præcipitur ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est, nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur?* Item lib. De spir. et litt. cap. ult. commemorans præceptum dilectionis Dei et proximi: *Hoc, inquit, in illa vita complebimus, cum videbimus faciem ad faciem; sed ideo nobis hoc etiam nunc præceptum est, ut admoneremur, quid fide exposcere, quo spem præmittere, et obliviscendo quæ retro sunt in quæ anteriora vos extendere debemus, etc.* Sed cave putes hæc favere Sectariis, docentibus, Neminem posse in præsentis vitæ statu legem Dei implere, etiam regeneratum. Contra quem errorem vide concil. Trident. sess. 6, cap. 11, et can. 18.

Ut hic punctum difficultatis paucis expediamus, notandum totalitatem illam lege præscriptam cum dicitur, *Ex toto corde*, etc. tribus modis intelligi posse. Primo, ut totum cor nostrum in solidum uni Deo diligendo tribuatur, nec amor in aliud feratur objectum quam in solum Deum. Hoc sensu non præcipitur Dei dilectio, alioquin non liceret diligere proximum. Secundo, ut significetur tanto conatu cor nostrum in Dei dilectionem ferri debere, quanto fieri potest, seu ut tantum diligit, quantum ab ipso diligibilis est. Tertio, ut toto corde id fieri dicatur,

meus, tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram (Psal. xxvi, 8). Putas, videbo templum sanctum tuum?

29. Ego puto non ante sane perfecte impletum iri, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, ex et tota virtute tua* (Matth. xxii, 37); quousque ipsum cor cogitare jam non cogatur de corpore, et anima eidem in hoc statu vivificando et sensificando intendere desinat, et virtus ejusdem relevata molestiis, in Dei potentia roboretur. Impossibile namque est (151) tota hæc ex toto ad Deum colligere, et divino infigere vultui, quando ea huic fragili et ærumnoso corpori intenta et distenta necesse est subservire (152). Itaque in corpore spiritali et immortalis, in corpore integro, placido, placitoque, et per omnia subjecto spiritui, speret se anima quartum apprehendere amoris gradum, vel potius in ipso apprehendi: quippe quod Dei potentiæ est dare cui vult, non humanæ industriæ assequi. Tunc, inquam, summum obtinebit facile gradum, cum in gaudium Domini sui promptissime et avidissime festinantem nulla jam retardabit carnis illecebra, nulla molestia conturbabit. Putamusne tamen hanc gratiam vel ex parte sanctos martyres assecutos, in illis victorios corporibus adhuc constitutos? Magna vis prorsus amoris illas animas introrsum rapuerat, qua ita sua corpora foris exponere, et tormenta contemnere valuerunt. At profecto doloris acerrimi sensus non potuit non turbare serenum, etsi non perturbare.

C in quo quis præcipuum studium et curam ponit: quomodo dicimus, aliquem totum esse in litteris.

Dicendum itaque, totalitatem præcepto dilectionis inclusam, non primo modo intelligendam; sic enim non posset amari proximus: nec secundo, quamvis si sic præcipitur, servari posset: sed tertio, quod fit, quando in amore nihil Deo præfertur, cum nullius creaturæ amore vel timore a nobis offenditur. Hunc sensum expressit Apostolus Roman. vi: *Nulla creatura poterit nos separare a charitate Dei et Christus ipse* (Matt. x): *Qui amat patrem aut matrem, etc.*, id est, qui amorem parentum præfert amori Dei, non diligit Deum super omnia. Hoc sensu laudatur Abraham, quod unici filii amorem postposuerit amori Dei.

Itaque SS. Augustinus et Bernardus intelligunt quidem totalitatem primi et secundi modi, et hoc sensu asserunt, dilectionis mandatum in hac vita impleri non posse; sed simul insinuant, mandatum sic acceptum non esse homini infirmo sub poena peccati præceptum, sed tantum propositum ut scopum et finem, ad quem conari, tendere, et pervenire, aliquando debeat, id est, eam justitiæ perfectionem, quæ speratur in futuro sæculo. Unde loco cit. De spir. et litt. *Neque enim, inquit, si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectæque debetur, jam culpæ deputandum est. Aliud enim est, totam nondum assequi charitatem: aliud, nullam sequi cupiditatem.* V. S. Thom. 2-2 quæst. 44, art. 6 et 8.

(152) Non tamen continuo impossibile præceptum, quod præscribit finem et perfectionem amoris, quo semper et irremisse contendamus, non quo statim pervenire teneamur. Non ergo præcipitur in hac vita perfectio charitatis absoluta, sed studium ejus perfectionis, ut quantum humanæ res sinunt, Dei cogitatione, amore, unione et voluntate occupemur.

CAPUT XI.

Hæc amoris perfectio non competit etiam solutis animabus beatorum, ante resurrectionem.

30. Quid autem jam solutes corporibus? Immersas ex toto credimus immenso illi pelago æterni luminis et luminosæ æternitatis. Sed si (quod non negatur velint sua corpora recepisse, aut certe recipere desiderent et sperent; liquet procul dubio necdum a seipsis penitus immutatas, quibus constat 597 necdum penitus deesse de proprio, quo vel modice intentio reflectatur. Donec ergo absorpta sit mors in victoria, et noctis undique terminos lux perennis invadat et occupet usquequaque, quatenus et in corporibus gloria cœlestis effulgeat: non possunt ex toto animæ seipsas exponere, et transire in Deum, nimirum ligatæ corporibus etiam tunc etsi non vita vel sensu, certe affectu naturali, ita ut absque his nec velint, nec valeant consummari. Itaque ante restaurationem corporum non erit ille defectus animorum, qui perfectus et summus est ipsorum status: nec carnis jam sane consortium spiritus requireret, si absque illa consummaretur. Enimvero absque profectu animæ nec ponitur corpus, nec resumitur. Denique pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (*Psal. cxv, 15*). Quod si mors pretiosa, quid vita, et illa vita? Nec mirum, si corpus jam gloriæ conferre videtur spiritui, quod et infirmum et mortale constat ipsi non mediocriter valuisse. O quam verum locutus est qui dixit, diligentibus Deum omnia cooperari in bonum (*Rom. viii, 28*). Valet Deum diligenti animæ corpus suum infirmum, valet et mortuum, valet et resuscitatum: primo quidem ad fructum pœnitentiæ, secundo ad requiem, postremo ad consummationem. Merito sine illo perfici non vult, quod in omni statu in bonum sibi subseruire persentit.

31. Bonus plane fidusque comes caro spiritui bono, quæ ipsum aut si onerat juvat; aut si non juvat, exonerat; aut certe juvat, et minime onerat. Primus status laboriosus, sed fructuosus: secundus otiosus, sed minime fastidiosus: tertius et gloriosus. Audi et sponsus in Canticis ad profectum hunc trimodum invitatem. *Comedite inquit amici et bibite; et inebriamini charissimi* (*Cantic. v, 1*). Laborantes in corpore vocat ad cibum: jamposito corpore quiescentes ad potum invitat; resumentes corpora, etiam ut inebrientur impellit: quos et vocat charissimos, nimirum charitate plenissimos. Nam et in cæteris, quos non charissimos, sed amicos appellat differentia est; ut hi quidem qui in carne adhuc gravati gemunt, chari habeantur pro charitate quam habent: qui vero jam soluti carnis compede sunt, eo sint chariores, quo et promptiores atque expeditiores facti ad amandum. Porro præ utrisque merito nominantur et sunt charissimi, qui recepta jam secunda stola in corporibus utique cum gloria resumtis, tanto, in Dei feruntur amorem liberiores et alacriores, quanto et de proprio nil jam residuum est, quod eos aliquatenus sollicitet vel retardet. Quod

A quidem neuter sibi reliquorum statuum vindicat; eum et in priori corpus cum labore portetur, et in secundo quoque non sine proprietate aliqua deciderii expectetur.

32. Primo ergo fidelis anima comedit panem suum, sed heu! in sudore vultus sui. In carne quippe manens adhuc ambulat per fidem, quam sane operari per dilectionem necesse est: quia si non operatur, mortua est. Porro ipsum opus cibus est dicente Domino: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (*Joan. iv, 34*). Dehinc carne exuta jam pane doloris non cibatur; sed vinum amoris, tanquam post cibum, plenius haurire permittitur non purum tamen, sed quomodo sub sponsi nomine in Canticis dictum legitur: *bibi vinum meum cum lacte meo* (*Cantic. v, 1*). Vino enim divini amoris etiam tunc anima suavitatem naturalis immiscet affectionis, qua resumere corpus suum, ipsumque glorificatum desiderat. Estuat ergo jam tunc sanctæ charitatis potata vino, sed plane nondum usque ad ebrietatem: quoniam temperat interim ardorem illum hujus lactis permistio. Ebrietas denique solet evcrttere mentes, atque omnino reddere immemores sui. At non ex toto sui oblita est, quæ adhuc de proprio corpore utique deerat, quid jam impedit a se ipsa quodammodo abire, et ire totam in Deum, eoque sibi penitus dissimillimam fieri, quo Deo simillimam effici donatur? Tum demum ad crateram admissa sapientiæ, illam de qua legitur, *Et calix meus inebrians quam præclarus est!* (*Psal. xxii, 5*) quid mirum jam si inebriatur ab ubertate domus Dei, cum nulla mordente cura de proprio, secura bibit purum et novum illud cum Christo in regno Patris ejus?

33. Hoc vero convivium triplex celebrat Sapiëntia, et ex una complet charitate, ipsa cibans laborantes, ipsa potans quiescentes, ipsa regnantes inebrians. Quomodo autem in convivio corporali ante cibus quam potus apponitur, quoniam et tali ordine natura requirit; ita et hic. Primo quidem ante mortem in carne mortali labores manuum nostrarum manducamus, cum labore quod glutendum est masticantes: post mortem vero in vita spiritali jam bibimus, suavissima quadam facilitate quod percipitur colantes: tandem redivivis corporibus in vita immortalis inebriamur, mira plenitudine exuberantes. Hæc pro eo quod sponsus in Canticis dicit: *Comedite, amici, et bibite; et inebriamini, charissimi*. Comedite ante mortem, bibite post mortem, inebriamini post resurrectionem. Merito jam charissimi, qui charitate inebriantur: et merito inebriati, qui ad nuptias Agni introduci merentur, edentes et bibentes super mensam illius in regno suo, quando sibi jam exhibet gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi (*Ephes. v, 27*). Tunc prorsus inebriat charissimos suos tunc torrente voluptatis suæ potat (*Psal. xxxv, 9*): quoniam quidem in complexu illo

arctissimo et castissimo sponsi et sponsæ, fluminis impetus lætificat civitatem Dei (*Psal.* XLV, 5). Quod non aliud esse arbitror quam Dei Filium, qui transiens ministrat, quemadmodum ipse promisit (*Luc.* XII, 37) : ut ex hoc jam justi epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia (*Psal.* LXVII, 4). Hinc illa satietas sine fastidio : hinc insatiabilis illa sine inquietudine curiositas : hinc æternum illud atque inexplicabile desiderium, nesciens egestatem : hinc denique sobria illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans, non madens vino, sed ardens Deo. Ex hoc jam quartus ille amoris gradus perpetuo possidetur, cum summe, et solus diligitur Deus : quia nec nos ipsos jam nisi propter ipsum diligimus ut sit ipse præmium amantium se, præmium æternum amantium in æternum.

CAPUT XII.

De charitate ex epistola ad Cartusianos scripta.

34. Memini me dudum ad sanctos fratres Cartusienses scripsisse epistolam, ac de his ipsis in ea gradibus inter cætera disseruisse (*Epist.* 41). Forte autem alia ibi, etsi non aliena, de charitate locutus sum; et ob hoc quædam illorum huic [*scilicet* hujus] quoque sermoni subungere non inutile duco : præsertim cum facilius ad manum habeam transcribere jam dictata, quam nova iterum dictare. Illa, inquam, vera et sincera est charitas, et omnino de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta fatenda est procedere, qua proximi bonum, seque ut nostrum, diligimus. Nam qui magis, aut certe solum diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest obedire prophetæ, qui ait : *Confitemini Domino, quoniam bonus* (*Psal.* CXVII, 1). Confitemini quidem, quia fortasse bonus est sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter noverit in se dirigi illud ad eodem propheta opprobrium : *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei* (*Psal.* XLVIII, 19). Est qui confitemini Domino quoniam potens est, et est qui confitemini quoniam sibi bonus est, et item qui confitemini quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi; secundus, mercenarius, et cupit sibi; tertius, filius, et defert patri. Itaque qui timet, et cupit, utrique pro se agunt. Sola que in filio est charitas, non quærit que sua sunt (*I Cor.* XIII, 5). Quamobrem puto de illa dictum, *Lex Domini immaculata, convertens animas* (*Psal.* XVIII, 8) : quod sola videlicet sit que ab amore sui et mundi convertere possit animum, et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertunt animam. Mutant interdum vultum, vel actam; affectum nunquam. Facit quidem nonnunquam **SSS** etiam servus opus Dei : sed quia non sponte, in sua adhuc duritia permanere cognoscitur. Facit et mercenarius : sed quia non gratis, propria trahi cupiditate convincitur. Porro ubi proprietas, ibi singularitas, ibi angulus : ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Sit itaque servo sue lex, timor ipse quo constringitur; sit tua mercenario cupiditas, qua et

ipse arctatur, quando tentatur abstractus et illectus. Sed harum nulla aut sine macula est, aut animas convertere potest. Charitas vero convertit animas, quas facit et voluntarias.

35. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est quod autem Dei est, immundum esse non potest. Lex ergo Domini immaculata, charitas est : quæ non quod sibi utile est, quærit, sed quod multis. Lex autem Domini, dicitur, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullus, nisi ejus dono possideat. Nec absurdum videatur, quod dixi etiam Deum vivere ex lege : cum non alia quam charitate dixerim. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilem illam conservat unitatem, nisi charitas? Lex est ergo, et lex Domini, charitas, quæ Trinitatem in unitate quodammodo cohibet, et colligat in vinculo pacis. Nemo tamen me æsumet charitatem hic accipere qualitatem, vel aliquod accipiens (alioquin in Deo dicerem, quod absit, esse aliquid quod Deus non est), sed substantiam illam divinam : quod utique nec novum nec insolidum est dicente Joanne, *Deus charitas est* (*Joan.* IV, 8). Dicitur ergo recte et charitas, et Deus, et Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantiva accidentalem. Ubi dantem significat, nomen substantiæ est : ubi donum, qualitatis. Hæc est lex æterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem in pondere, et mensura, et numero per eam facta sunt universa, et nihil sine lege relinquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit, non tamen alia quam se ipsa : qua et seipsam etsi non creavit, regit tamen.

CAPUT XIII.

De lege propriæ voluntatis et cupiditatis, servorum et mercenariorum.

36. Cæterum servus et mercenarius habent legem, non a Domino, sed quam ipsi sibi fecerunt : ille Deum non amando, iste plus aliud amando. Habent, inquam legem non Domini, sed suam ; illi tamen, quæ Domini est, subjectam. Et quidem suam ; sibi quisque legem facere potuerunt : non tamen eam incommutabili æternæ legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi fecisse suam legem, quando communi et æternæ legi propriam prætulit voluntatem, perverse utique volens suum imitari Creatorem : ut sicut ipse sibi lex, sui que juris est, ita is quoque se ipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem. Grave utique et importabile jugum super omnes filios Adam, heu ! inclinans et incurvans cervicem nostras, adeo ut vita nostra inferno appropinquaret (*Psal.* LXXXVII, 4). Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? (*Rom.* VII, 24.) quo utique premor, et pene opprimor, ita ut nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea (*Psal.* XCIII, 17). Sub hoc onere gravatus gemebat qui dicebat : *Quare me posuisti contrarium tibi, et factus sum mihi met ipsi*

gravis? Ubi dixit, *Factus sum mihi met ipsi gravis*, ostendit quod lex ipse sibi esset, nec alius quam sibi ipse fecisset. Quod autem loquens Deo, præmisit, *Posuisti me contrarium tibi*; Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad æternam justamque Dei legem pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, pœnaliter a seipso regeretur: quique sponte jugum suave et onus levo charitatis abjecit, propriæ voluntatis onus importabile sustineret invitus. Miro itaque et justo modo æterna lex fugitivum suum et posuit sibi [al. eidem ipsi] contrarium, et retinuit subjectum: dum videlicet nec justitiæ **☉☉☉** pro meritis legem evasit; nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit, subjectus potestati, et submotus felicitati. Domine Deus meus, *cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam?* (*Job. vii, 20, 21.*) ut abjecta gravit sarcina propriæ voluntatis, sub levi onere charitatis respirem; nec jam servii timore cœrcear, nec mercenaria cupiditate illiciar; sed agar spiritu tuo, spiritu libertatis, quo aguntur filii tui, qui testimonium reddat spiritui meo, quod et ego sim unus ex filiis (*Rom. viii, 14-16*), dum eadem mihi lex fuerit quæ et tibi; et sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo. Hi siquidem, qui hoc faciunt quod ait Apostolus, *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* (*Rom. xiii, 8*); procul dubio sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo: nec servi aut mercenarii sunt, sed filii.

CAPUT XIV.

De lege charitatis filiorum.

37. Itaque nec filii sunt sine lege, nisi forte aliquis aliter sentiat propter hoc quod scriptum est: *Justis non est lex posita* (*I Tim. i, 9*). Sed sciendum, quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore; alia a spiritu libertatis data in suavitate. Nec sub illa coguntur esse filii, nec sine ista esse patiuntur. Vis audire quia justis non est lex posita? *Non accepistis*, ait, *spiritum servitutis iterum in timore*. Vis audire quod tamen sine lege charitatis non sint? *Sed accepistis*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum* (*Rom. viii, 15*). Denique audi justum utrumque de se fatentem, et quod non sit sub lege, nec tamen sit sine lege. *Factus sum*, inquit, *his qui sub lege erant, quasi sub lege essem; cum ipse non essem sub lege: his qui sine lege erant, tanquam essem; cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi* (*I Cor. ix, 21*). Unde apte non dicitur, *Justi non habent legem*, aut, *Justi sunt sine lege*: sed, *Justis non est lex posita*; hoc est, non tanquam invitis imposita, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et pulchre Dominus, *Tollite*, ait, *jugum meum super vos* (*Matth. xi, 29*): ac si diceret, *Non impono invitis, sed vos tollite si vultis*; alioquid non requiem, sed laborem invenietis animabus vestris.

38. Bona itaque lex charitas, et suavis: quæ non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servo-

rum et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas utique non destruit, sed facit ut impleantur, dicente Domino: *Non veni legem solvere, sed adimplere* (*Matth. v, 17*). Illam temperat, istam ornat, utramque levigat. Nunquam erit charitas sine timore, sed casto: nunquam sine cupiditate, sed ordinata. Implet ergo charitas legem servi, cum infundit devotionem: implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permista devotio ipsum non annullat, sed castificat. Pœna tantum tollitur, sine qua esse non potuit dum fuit servillis; et timor manet in sæculum sæculi castus et filialis. Nam quod legitur, *Perfecta charitas foras mittit timorem* (*I Joan. iv, 18*); pœna intelligenda est, quæ servili, ut diximus, nunquam deest timori, illo scilicet genere locutionis, quo sæpe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tunc recte a superveniente charitate ordinatur, cum mala quidem penitus respuuntur, bonis vero meliora præferuntur, nec bona nisi propter meliora appetuntur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligitur corpus, et universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter seipsum.

CAPUT XV.

De quatuor gradibus amoris, et felici statu patriæ cœlestis.

39. Verumtamen quia carnales sumus, et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est ut cupiditas vel amor noster a carne incipiat; quæ si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratis proficiens, spiritu tandem consummabitur: quia non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod **☉☉☉** spirituale (*I Cor. xv, 46*). Et prius necesse est portemus imaginem terrestris, deinde cœlestis. In primis ergo diligit seipsum homo propter se; caro quippe est, et nil sapere valet præter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum quasi sibi necessarium incipit per fidem inquirere, et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsum cœperit occasione propriæ necessitatis colere et frequentare, cogitando, legendo, orando, obediendo, quadam hujuscemodi familiaritate paulatim sensimque Deus innotescit, consequenter et dulcescit: et sic gustato quam suavis est Dominus, transit ad tertium gradum, ut diligit Deum, non jam propter se, sed propter ipsum. Sane in hoc gradu diu statur: et nescio si a quoquam hominum quartus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet diligit homo tantum propter Deum. Asserant hoc si qui experti sunt: mihi, fateor, impossibile videtur. Erit autem procul dubio, cum introductus fuerit servus bonus et fidelis in gaudium Domini sui (*Matth. xxv, 21*), et inebriatus ab ubertate domus Dei (*Psal. xxxv, 9*). Quasi enim miro quodam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens, totus perget in Deum: et deinceps adhærens ei, unus cum eo spiritus erit (*I Cor. vi, 17*). Arbitror hoc sensisse Prophetam cum diceret: *Introibo in potentias Domini*:

Domine, memorabor justitiæ tuæ solius (Psal. LXX) 16). Sciebat profecto cum introiret in spirituales potentias Domini, exutum se iri juniversis carnis infirmitatibus: ut jam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu memoraretur justitiæ Domini solius.

40. Tunc pro certo singula Christi membra dicere poterunt de se, quod Paulus aiebat de capite: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus (II Cor. v, 16). Nemo ibi se cognoscet secundum carnem: quia carro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Non quod carnis illic substantia futura non sit; sed quod carnalis omnis necessitudo sit defutura, carnisque amor amore spiritus absorbendus; et infirmæ, quæ nunc sunt, humanæ affectiones in divinas quasdam habeant commutari. Tunc sagena charitatis, quæ nunc tracta per hoc mare magnum et spatiosum ex omni genere piscium congregare non desinit, cum perducta ad littus fuerit, malos foras mittens, bonos solummodo retinebit (Matth. XIII, 47, 48). Siquidem in hæc vita ex omni genere piscium intra sinum suæ latitudinis charitatis rete concludit: ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive adversa, sive prospera trajiciens, ac sua quodammodo faciens, non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere*

*cum flentibus consuevit. (Rom. XII, 15). Sed cum pervenerit ad littus, velut malos pisces omne quod triste patitur, foras mittens, sola quæ placere et jucunda esse poterunt, retinebit. Nunquid enim tunc, verbi gratia, Paulus aut infirmabitur cum infirmis, aut uretur pro scandalizatis (II Cor. XI, 29), ubi scandala et infirmitas procul erunt? Aut certe lugebit nos qui non agent [al. habent] pœnitentiam? (II Cor. XII, 21), ubi certum est nec peccantem fore, nec pœnitentem? Absit autem ut vel eos qui ignibus æternis cum diabolo et angelis ejus deputandi sunt, plangat et defleat in illa civitate, quam fluminis impetus lætificat, cujus et diligit Dominus portas super omnis tabernacula Jacob: quod videlicet in tabernaculis, etsi quandoque gaudetur de victoria, laboratur tamen in pugna, et plerumque periclitatur de vita: in illa autem patria nulla prorsus admittatur adversitas sive tristitia, quemadmodum de illa canitur, *Sicut lætantium omnium habitatio est in te (Psal. LXXXVI, 2, 7): et rursum, Lætitia sempiterna erit eis (Isai. LXI, 7). Denique quomodo misericordiæ recordabitur, ubi memorabitur justitiæ Dei solius? Proinde ubi jam non erit miseræ locus, aut misericordiæ tempus; nullus profecto esse poterit miserationis affectus.**

609 ADMONITIO IN OPUSCULUM IX.

Hoc opusculum Bernardus ante annum 1128 composuit, id est ante annum ætatis suæ tricesimum octavum. Agit de Gratia et libro Arbitrio, ex occasione cujusdam collationis cum homine nescio quo, cui sanctus Doctor nimium gratiæ tribuisse visus fuerat, quasi nihil reliqui libero arbitrio faceret in actibus humanis. Præcipuus ergo libri scopus est, quæ sint gratiæ, quæ liberi arbitrii partes in negotio salutis. Hic multa docentur de libero arbitrio Dei, angeli, et hominis, integri, lapsi, et beati: item de gratia primi hominis ante et post lapsum. Parvus liber, sed qui plus succi et solidæ doctrinæ contineat, quam magna librorum volumina, quæ de hoc theologico argumento pertractant. Stilus vegetus, vivaci ingenio et lumine plenus: verba propria et materiæ accomoda; oratio facilis, non arte quæsitæ, sed quasi naturalis; non obesa et exilis, sed pinguis et nervosa: elegans, concinna, et jucunda; non trivialibus scholæ verbis languens, non barbara, aut inculta. Non ita pressa, ut parce et guttatim fluat; nec tamen ita profusa, ut torrentis instar, quasi rupto aggere et siccato alveo, erumpat: sed pari tenore et gravi majestate æqualiter profluens, fontem indicat indeficientem, qui non ex alieno plenus sit, sed ex proprio, imo ex Dei dono, atque ex continua Scripturæ meditatione, præsertim Apostoli, n. 48. De isto opusculo Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo, agens: « Quam non ingratus, » inquit, « gratiæ Dei, ex his liquet, quæ de Gratia et Libero Arbitrio, tam fideliter, quam subtiliter disputavit. » Nec prætermittenda verba epistolæ quinquasimæ secundæ, ad Haimericum cardinalem, quæ sub annum 1128 scripta est: « Quæsit a me præfatus episcopus » Gaufridus Carnotensis « aliqua ex nostris Opusculis quæ vobis mitteret: sed non fuit ad manum, quod vestro dignum crederem studio. Libellum tamen de Gratia et Libero Arbitrio nuper edidi: illum vobis libenter mittam, cum vos velle cognovero. » Directus est libellus Guillelmo Sancti-Theodorici abbati, singulari Bernardi amico, ad quem Apologia superius edita, et epistolæ complures. Nullam capitum divisionem habent codices antiquiores, sed recentiores. Vulgatam et receptam satius retinere visum est.